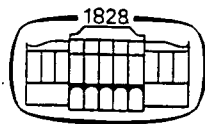

KORAI MAGYAR TÖRTÉNETI LEXIKON (9—14. SZÁZAD)

Főszerkesztő
KRISTÓ GYULA

Szerkesztők
ENGEL PÁL ÉS MAKK FERENC

AKADÉMIAI KIADÓ · BUDAPEST 1994

ban, de említi a Fekete-tenger környéki vlachokat (románokat) is.

Kiad.: A. Meineke, CSHB [9.] 1836; magyar vonatkozásai: Moravcsik Gy. 1984. 194–247. (magyar ford.-sal és bibliográfiával).

Makk Ferenc

Ioannés Skylitzés Bizánci történetíró (* 1040 k., † 12. sz. eleje). Életéről nagyon keveset tudunk. Kis-Ázsiából származott és udvari ember volt, több magas méltóságot is viselt. *Synopsis historion* (Történelmi áttekintés) c. munkája → Theophanés Homologétés krónikájának folytatásaként a 811–1057 közötti időszakot tárgyalja. A mű az ún. császárrónikák közé tartozik, mert anyagát az egyes császárok uralkodása szerint csoportosítja. ~ a korábbi történeti munkák és saját kortársainak elbeszélései alapján dolgozott. Műve a 11. sz. első felére vonatkozik a legértékesebb bizánci forrásunk. Nagyon becses tudósításokat tartalmaz a szeldzsük birodalom kialakulásáról; igen fontos adatokat közöl a besenyők eredetéről, törzsszövetségi rendszeréről, életmódjáról, szokásairól és Bizánc elleni harcairól. Nélkülözhetetlen kútforrás a 11. sz. első fele bolgár történetére is. Megemlíti az úzokat és a románokat (vlachokat). ~ művében a magyarokat *turkoi* és *ungroi* néven szerepelteti. Beszámol Bulcsú és Gyula konstantinápolyi (Istanbul, Török.) útjáról, Hierotheos görög püspök mo.-i tevékenységéről, és utal a magyarok Bizánc elleni kalandozó hadjárataira. A munka egy későbbi folytatása — az ún. *Skylitzes Continuatus* —, amelyet néhány kutató ~-től származtat, 1079-ig viszi az eseményeket. Egyedül ez a folytatás tesz említést I. Géza király és Synadéné bizánci hercegnő házasságáról.

Kiad.: I. Thurn, Ioannis Scylitzae Synopsis historiarum. 1973; magyar vonatkozásai: Moravcsik Gy. 1984. 81–92. (magyar ford.-sal és bibliográfiával).

Makk Ferenc

Ioannés Zonaras Bizánci történetíró (* 11. sz. vége, † 1160 u.). I. Alexios bizánci császár uralkodása idején magas udvari tisztségeket töltött be. 1118 u. kolostorba vonult, és szerzetesként készítette el *Epitomé historion* (Történelmi kivonat) c. művét, amely a világ keletkezésétől 1118-ig tárgyalja az eseményeket. Az igen magas szinten álló, kompilatív jellegű világhistóriának a türkökre, kazárookra, bolgárookra, besenyőkre, úzokra, kunokra és magyarokra vonatkozó híradásai csaknem kivétel nélkül korábbi, ismert bizánci történeti munkákra mennek vissza. Önálló értéke van a magyar történelem szempontjából az Ioannés Komnénos bizánci császár és Piroska magyar hercegnő házasságát említő adatának. ~ a magyarokat *turkoi* és *ungroi* néven szerepelteti.

Kiad.: Magyar vonatkozásai: Moravcsik Gy. 1984. 98–101. (magyar ford.-sal és bibliográfiával).

Makk Ferenc

iobagio → jobbág

iobagio castri → várjobbág

ioculator → regős

Ipoly (szlk. *Ipel'*) A Duna bal oldali mellékfolyója. A Szlovák-érchegységben (Slovenské Rudohorie, Szl.) ered, és Szobnál ömlik a Dunába. 254 km hosszú. Neve ősi folyónév, amely szláv v. germán közvetítéssel került a magyar nyelvbe. A magyarok bejövetele e. vidékét szlávok lakták. Az ~ neve szerepel Anonymusnál. A magyarság megtelepedése az ~ vidékén a folyó alsó szakasza felől indult el. Hogy a magyarság melyik törzse vette birtokba területét, ma még nem bizonyított. Partjai mentén Hont és Nógrád m.-k szerveződtek. Az ~ mente legjelentősebb települése (Balassa-)Gyarmat.

Blazovich László

Ipolyság → Ság

iráni jövevényszavak Valószínűleg már a korai ősmagyar korban kerültek a magyar nyelvbe iráni eredetű jövevényszavak. Ez a folyamat a középső ősmagyar korban is folytatódott. E szavak (pl. *tehén*, *tej*, *tíz*, *nád*, → *nemez*, *szekér*, *kincs*) egy része nemcsak közvetlen érintkezés, hanem kereskedelmi kapcsolatok révén is eljuthatott a magyarsághoz. A kései ősmagyar kor iráni jövevényszavai középiráni nyelvekből származnak (pl. *asszony*, *híd*, → *vár*, *kard*, *vért*, *zöld*, *üveg*, *méreg*). Etnikumhoz biztonsággal csak egy csoportjuk köthető, amely az alánból (→ alánok) került a magyar nyelvbe, az átvétel helye és ideje azonban még nincs kellőképpen tisztázva. Közkeletű, de kellően alá nem támasztott és részben meg is cáfolt nézet szerint a magyarból is kerültek szavak a mai oszét nyelv elődjébe (*tölgy*, *részeg*, *kert*).

Sándor Klára

Iréen → Piroska

irodalom A honfoglaló magyarság finnugor és steppei eredetű folklórkincsét sámanénekek, ráolvasások, jadas varázsigék, jósló formulák, rítusdalok, áldozati ének, hajgatások, egyéni érzelmeket kifejező lírai dalok, siratóénekek, munkadalok stb. alkották, amelyek elenyésztek. Átmentődött az ősi magyar → mondák egy része v. mondai mivoltában, de új tartalommal telítődve (→ csodaszarvasmonda), v. hőmeseként (ez utóbbiak előadását a templomokban I. — Szt. — István király megtiltotta). Az új hazában már az új vezérek kultuszát hirdették (→ turul-, vérszerződés-, → fehérló-mondák), a 10. sz.-i kalandozások hőseit énekelték meg (Zolta házassága, → gyászmagyarok mondája, → kürt- — Lé! —, Botondmonda). A Kárpát-medencében még virágzott az általuk alávetett népek kultúrája is (szlovén töredékek; Piligrim által feljegyzett mondák, amelyek a Nibelung-ének alapját képezték). Az államalapítás harcainak mondai